

MITROPOLITUL GAVRIIL BĂNULESCU-BODONI ÎN FRUNTEA EXARHATULUI MOLDOVEI, VALAHIEI ȘI BASARABIEI

Nicolae Fuștei

1. Înființarea Exarhatului Moldovei, Valahiei și Basarabiei

Înainte de a trece la examinarea problemei legate de înființarea Exarhatului, să facem o trecere în revistă a evenimentelor care au precedat înființarea acestuia.

Unul dintre pretextele care au grăbit declanșarea ostilităților militare dintre ruși și turci, a fost mazilirea de către sultan, în august 1806, a domnilor Moldovei și Munteniei, Alexandru Moruzi și Constantin Ipsilanti, și numirea în locul lor a lui Scarlat Calimachi și Alexandru Șuțu.

Că acesta a fost doar un pretext și nu motivul începerii războiului, rezultă din cele ce aveau să urmeze.

După mazilirea domnilor din Principate, ambasadorul rus a remis Porții Otomane un ultimatum, avertizând că, dacă în termen de trei zile Sultanul nu-i va readuce în domnie pe foștii voievozi, el va părăsi Istanbulul [1, p. 96; 2, p. 56].

Poarta, reieșind din situația în care se afla, a fost nevoită să cedeze și la 3 octombrie 1806 a adus oficial la cunoștința lui A. Italinski, știrea despre restabilirea lui C. Ipsilanti și a lui Al. Moruzi în tronul din Principate. Ceremonia oficială a avut loc la Istanbul la 4 și 5 octombrie 1806 [3, t. 1, p. 301-302].

Însă la 16 octombrie 1806, Alexandru I i-a ordonat generalului I. Michelson ca trupele ruse să treacă Nistrul și să ocupe Moldova, iar la 23 octombrie, în pofida primirii depeșei lui A. Italinski despre restabilirea domnitorilor substituiți, țarul confirmă ordinul precedent și la 11 noiembrie [4, p. 380-381], fără vreo declarație de război, trupele ruse au trecut Nistrul.

Ocupând Moldova și Muntenia, Rusia intenționa, pentru moment, să-i mențină pe A. Moruzi și C. Ipsilanti la domnie, cu atât mai mult, cu cât ambii erau considerați filoruși.

Aflat la Peterburg, C. Ipsilanti își exprimă speranța că Moldova și Muntenia vor fi unite sub conducerea lui [5, p. 28].

După ocuparea Moldovei, rezidentul Rusiei în Principate, K. K. Rodofinkin, cere lui A. Moruzi să vină la Iași [5, p. 28]. Însă Moruzi, sub pretext de boală, continuă să rămână la Focșani, aflând despre înaintarea trupelor rusești spre oraș, el trece peste Dunăre la Rusciuc [4, p. 93].

Atitudinea neloială a lui Moruzi l-a determinat pe Alexandru I să-l numească domn al Moldovei și Munteniei pe C. Ipsilanti, care se întorsese de la Peterburg.

La 15 decembrie 1806, C. Ipsilanti sosește la București, împreună cu comandantul armatei ruse I. I. Michelson [6, p. 100-101].

După puțin timp de la sosirea lui C. Ipsilanti la București, a fost dată citirii proclamația lui Alexandru I către locuitorii Principatelor Române în care se stipulau următoarele: „Scopul nostru este ca să rămână în lucrarea funcțiilor toate autoritățile statornice, presupunând că ele din partea lor vor înlesni mișcarea oștilor, precum și lucrările la care s-au orânduit și care privesc numai consolidarea țărilor și deplina dobândire a drepturilor lor” [7, p. 92].

Și într-adevăr, în corespundere cu conjunctura internațională, Rusia la acel mo-

ment, intenționa să susțină formarea din ambele Principate a unui stat „tampon” între cele trei imperii – habsburgic, țarist și otoman, avându-l ca domn pe C. Ipsilanti. Ulterior, planurile politico-administrative ale rușilor au suferit schimbări.

În acest context vom aminti că Ministrul de externe al Rusiei A. Budberg, la 1 februarie 1807, i-a atras atenția lui I. Michelson că țarul l-a restabilit pe C. Ipsilanti doar în drepturile cârmuirii vremelnice sub tutela Rusiei, fără a-i extinde aceste drepturi, „lăsând totul în ordinea veche” [3, t. III, p. 418].

Către mijlocul verii anului 1807, conjunctura politică se modifică, Moldova și Muntenia se aflau deja sub ocupația rusă. Tratatul de pace ruso-francez și alianța încheiată la Tilsit (25 iunie 1807) între Alexandru I și Napoleon Bonaparte prevedea, în mod voalat, posibilitatea anexării Principatelor [8, nr. 3, p. 42]. În condițiile create, prezența unui domnitor în Principate devenea incomodă pentru Rusia, din care cauză țarul Alexandru I hotărăște înlăturarea lui C. Ipsilanti de la domnie și introducerea unei administrații civile în Principate.

Prin depeșa ministrului de externe al Rusiei, expediată la 22 mai 1807 din Tilsit către generalul I. Michelson, se preconiza restructurarea administrativă a Principatelor. Alexandru I acceptase ca din partea Rusiei să fie desemnat un „Asistent în Divanul Moldovenesc”, cu misiunea de aplanare a conflictelor între trupele rusești și guvernul Principatului [9, f. 109].

În această funcție a fost numit consilierul de taină S. L. Lașkariov, prin rescriptul țarului din 28 iunie 1807 [9, f. 110-111 verso]. Însă după semnarea la 12 august 1807 a armistițiului de la Slobozia, care prevedea evacuarea trupelor ruse, armistițiul, pe care țarul a refuzat să-l ratifice, Lașkariov cade în dizgrație și este rechemat în Rusia [8, nr. 3, p. 43].

Ulterior, cârmuirea civilă era dirijată direct de împuterniciții Rusiei, care exercitau funcția de președinți ai divanului.

Prin rescriptul țarului din 17 februarie 1808, primul în acest post este desemnat senatorul S. S. Kușnikov (1808-1810), schimbat apoi de către V. I. Krasno-Milașevici (din mai 1810 până în noiembrie 1812) [10, p. 331-374].

Ocupându-și postul, S. Kușnikov a hotărât să reorganizeze Divanurile principatelor, cu scopul de a găsi noi resurse financiare, majorând astfel veniturile, care erau folosite pentru aprovizionarea armatei ruse [11].

Este necesar să menționăm că atât Kușnikov, cât și Krasno-Milașevici, în calitate de președinți ai Divanurilor Moldovei și Munteniei, își asumau funcția de a numi și destitui pe membrii Divanurilor și ai departamentelor acestora, pe ispravnici și pe alți funcționari. Nu erau rare cazurile când ei înlăturau de la conducere pe boierii care nu executau ordinele administrației militare ruse, lipsindu-i de principala sursă de venituri. Uneori, aceștia erau exilați din capitală sau chiar din țară. Despre această practică vicioasă a administrației ruse vorbește cazul izgonirii din București a fostului vistiernic al Țării Românești Varlaam, a boierilor Chica C. și Slătineanu I. [12, d. 7, f. 450-451], sau cazul lui Filipescu, alt vistiernic al Țării Românești, care a fost deportat în Rusia [12, d. 2286, f. 187, 285-286].

În scopul subordonării totale a administrației locale, senatorul Kușnikov ordonă Divanurilor Moldovei și Munteniei, în iunie 1808, să poruncească ispravnicilor să depună jurământul de credință față de serviciu, patrie și țarul Rusiei, „cu mâna pe Evanghelie și sărutând crucea mântuitorului nostru Iisus Hristos”, semnând cu propria mână [12, d. 7, f. 267].

În ambele Principate a fost introdusă administrația rusă civilă, comună în frunte cu senatorii S. Kușnikov și Krasno-Milașevici. Ultimii și-au asumat dreptul de conducători ai Moldovei și Munteniei, de instanță juridică supremă, au reorganizat organele administrative ale Principatelor pentru a asigura controlul Rusiei și dea majora veniturile utilizate pentru întreținerea trupelor [8, nr. 4, p. 158].

În urma acestor acțiuni ale Rusiei Principatele primeau practic, statutul unor regiuni rusești de frontieră, declarate în stare de război, în care toată activitatea militară, administrativă și economică era canalizată să servească doar unei singure cauze a imperiului – „cea a războiului pentru patrie” [10, p. 327].

Introducerea noii administrații civile a atras după sine și schimbarea în administrația bisericească.

Biserica din Principate, la acel moment, se afla în dependență mai mult formală decât reală față de patriarhul de la Constantinopol. După cum reiese din raportul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse: “Mitropoliții principatelor moldav și valah, ca și patriarhul bulgar de Ipek se considerau în dependență față de patriarhul de la Constantinopol. Mitropoliții erau aleși la pristolul mitropolitan de către cinurile bisericești și de boieri fiind confirmați de domnitori. Aceștia informau despre alegere pe patriarhul de la Constantinopol. La fel și Mitropoliții, intrând în exercițiul funcțiunii, se adresau patriarhului cu un raport despre alegerea lor și despre începerea activității și primeau o gramotă de aprobare de la patriarh. Tot așa, când se schimbau patriarhii, mitropoliții îi expediau noului patriarh o felicitare cu un plocon în obiecte sau uneori bani în semn de fidelitate „față de marea biserică”. În timpul serviciilor divine, mitropoliții îl pomeneau, unde se cuvenea, pe patriarhul de la Constantinopol, iar episcopii - doar pe mitropolitul lor. Chestiunile apărute erau soluționate pe loc, iar acolo unde existau probleme din domeniul doctrinar, precum și în alte probleme de importanță ecleziastică, se solicita intervenția patriarhului de la Constantinopol. Mirul sfânt era primit tot de la patriarh pentru care se trimitea o sumă de bani în semn de prinos și de recunoștință” [13, p. 112].

Această stare de lucruri s-a menținut în Principate până în anul 1808.

Deși Moldova și Valahia erau ocupate de armatele ruse, totuși mitropolitul Valahiei Dositei (Filitti) și cel al Moldovei Veniamin (Costachi) se supuneau juridic (canonic) patriarhului de Constantinopol.

Însă odată cu schimbarea conjuncturii politice, în urma căreia Rusia dorea să-și încorporeze teritoriile Principatelor, a urmat și reforma statutului Bisericii din Moldova și Muntenia, prin care acestea erau incorporate în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse, după principiul „un stat – o Biserică”, principiu fundamentat, pe Canonul 17 al sinodului IV ecumenic care „fixează în mod foarte clar principiul ca împărțirea unităților administrative ale Bisericii să se facă ținându-se seama de felul în care sunt împărțite unitățile administrative ale statelor și alte unități cu caracter obștesc” [14, p. 96].

Astfel prin rescriptul țarului Alexandru I, din 27 martie 1808, este înființat exarhatul Moldovei, Valahiei și Basarabiei [12, d. 170, f.1].

În fruntea noii structuri administrativ-teritoriale bisericești, prin același ucaz al lui Alexandru I, este numit fostul mitropolit al Kievului și Haliciului, Gavriil Bănulescu-Bodoni [12, d. 170, f.1]. În urma demisiei Mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi catedra Moldovei rămâne vacantă.

Unii dintre cercetători consideră că Mitropolitul Veniamin Costachi a fost înlăturat de la conducerea Bisericii datorită intrigilor Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni [15, p. 6]. Nu putem confirma și nici infirma această opinie, cert este însă că datorită

împrejurărilor deosebite, Mitropolitul Veniamin Costachi a fost implicat în niște lucruri care cad sub incidența canoanelor bisericești. Astfel, în ianuarie 1807, el a botezat cadavrul colonelului rus Kniper, protestant, pentru ca să-l înmormânteze după ritul ortodox [16, p. 474; 15, p. 7]. Aceste acțiuni vin în contradicție cu Canonul 18 al sinodului din Cartagina, care prevede ca „să nu boteze din neștiință pe cei ce au murit deja” [14, p. 276]. Acest caz, dar și alte nemulțumiri din partea unor persoane ia determinat pe boierii din „partida” lui Balș din Iași și pe cea a lui Filipescu din București să adreseze o „jaloabă” pe numele lui Prozorowsky în care este acuzat Mitropolitul Veniamin și cei doi episcopi Gherasim al Romanului și Meleteie al Hușilor, care „fiind tineri și cu neștiință în cele bisericești, urmează multe ataxii (neorânduiești) și greșeli, atât în treburile cele duhovnicești cât și în cele politicești...” [15, p. 7]. Mitropolitul Veniamin, amărât de învinuirile care i s-au adus, la 1 martie 1808 își dă demisia motivându-o că are nevoie de a petrece la munte, „pentru mântuirea sufletului și din pricina slăbiciunii sănătății” [15, p. 8].

Demisia a fost acceptată de către Prozorowsky. Mitropolitul Veniamin urma să se stabilească la mănăstirea Slatina, care i-a fost oferită ca apanaj până la moarte, împreună cu o vie din dealul Socolii. Însă Mitropolitul Veniamin nu a plecat la Slatina, ci s-a stabilit la mănăstirea Neamț [17, p. 45-48].

Peste zece zile de la demiterea Mitropolitului Veniamin, este numit vremelnice, ca episcop al Mitropoliei Moldovei, Gherasim episcopul Romanului [15, p. 8], iar la 23 mai 1808, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni este împuternicit prin rescriptul țarului, să conducă și treburile Mitropoliei Moldovei [12, d. 170, f. 7].

De acum înainte, toate problemele ce constituiau prerogativa patriarhului Constantinopolului urmau să fie rezolvate de Sfântul Sinod la Bisericii Ortodoxe Ruse și de exarhul acestuia, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni [12, d. 170, f. 3].

Pentru întreținerea aparatului administrativ al noii unități teritoriale administrative bisericești a fost făcut și un calcul care prevedea următoarele sume:

- Salariul exarhului - 7000 lei sau 4200 ruble rusești;
- Aceluiași: pentru masă, încălzit și luminat – 8000 lei; 4800 rub.
- Aceluiași pentru echipaj, servitori și furaj – 300 lei; 180 rub.
- Dicasteria Exarhicească:
 - Primul consilier – 1500 lei sau 900 ruble
 - Al doilea consilier - 1200/720
 - Al treilea consilier - 1000/600
 - Secretarul – 1500/900
 - La doi șefi de birou – câte 750 lei – 1500/900
 - La patru scriitori: doi pentru acte rusești, iar doi pentru grecești și românești, câte 500 lei fiecare – 2000/1200;
 - La doi traducători câte 500 lei – 1000/600;
 - Unui executor – 500/300;
 - La doi paznici câte 100 lei – 200/120;
- Slujitorii bisericești:
 - Un protopop – 1000/600;
 - Un cluciar – 800/480;
 - Veșmântar și casier – 500/300;
 - Reparatorul veșmintelor – 500/300;
 - Ieromonah cu cruce sau un preot – 400/240;
 - Arhidiacon - 500/ 300;

La doi diaconi câte 300 lei – 600/360;
La doi ipodiaconi câte 200 lei – 400/240;
La patru cântăreți câte 100 lei - 400/240;
La doi clopotari câte 100 lei – 200/120;
Dirijorului de cor – 1000/600;
Pentru toți cântăreții din cor și întreținerea lor – 6000/3600
Total – 40700 lei sau 24420 de ruble rusești [12, d. 627, f. 3].

Suma urma să fie achitată câte jumătate de la fiecare divan al Moldovei și Valahiei. Lunar se trimiteau mitropolitului 1545 taleri 100 bani, iar 150 de taleri se opreau la București de protopopul Gheorghe Radostat, pentru slujba Dicasteriei și a cluceriei [12, d. 627, f. 8]. Spre sfârșitul anului, în decembrie, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni îi scrie din Iași lui Kușnikov că Divanul Valahiei nu achitase salariul pe patru luni; la fel scrie exarhul și în august 1811 către arhon vel vistier că pe alte patru luni nu i-au trimis „vistieria țării românești” [18, p. 337].

Mitropolitul Gavriil urma să-și aleagă un loc de reședință. Luând în considerație că pe lângă funcția de exarh, Gavriil Bănulescu-Bodoni îndeplinea și pe cea de Mitropolit al Moldovei, el a ales ca loc de reședință capitala Moldovei, orașul Iași.

În felul acesta, în plan bisericesc, Valahia fusese unită cu Moldova, sub supremația exarhului, până atunci mitropoliții valah și cel moldove-nesc nu avuseră între ei nici un fel de relații, precum și în plan politic, Valahia și Moldova fusese două state separate.

În componența exarhatului moldo-valah intrau următoarele mitropolii: cea Ungrovlahă cu trei episcopi de Argeș, de Buzău și de Râmnic, mitropolia Moldovei cu două episcopii de Roman și de Huși. Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni nu va interveni cu schimbări în structura teritorial administrativă a mitropoliilor Moldovei și Valahiei. Atât în Moldova, cât și în Valahia rămăneau câte 45 de protopopi. În Valahia continua să activeze câte un protopop la fiecare „plai” (plasă), iar în Moldova câte un protopop la fiecare ținut.

La 11 aprilie 1808, împărăteasa Elisaveta îi trimite mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni 2000 de ruble pentru călătoria acestuia la locul destinat [19, p. 370].

2. Situația eparhiilor la momentul înființării exarhatului

La scurt timp, sosind la Iași, exarhul a efectuat o călătorie de lungă durată mai întâi prin Moldova, apoi prin Valahia, pentru a lua cunoștință de starea de lucruri existentă în bisericile din exarhatul încredințat lui, ca mai apoi să-și organizeze, în dependentă de aceasta, într-un fel sau altul, activitatea [20, p. 280].

În timpul intrării în funcție a mitropolitului în Moldova erau 203 mănăstiri și schituri, 2312 biserici, 1860 de călugări și 15197 de clerici [21, p. 291].

Situația economică a Mitropoliei Moldovei era într-o stare nesatisfăcătoare. Mitropolia avea o datorie de 200000 de lei și 18000 de lei pentru procente pe an. Această datorie rămăsese după mitropoliții Iacov și Veniamin [22, p. 142]. După cum aflăm dintr-o scrisoare a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni către Sfântului Sinod, datoria acumulată de mitropolit, episcop sau starețul mănăstirii după destituirea acestora, sau după mutarea lor în alt loc, rămânea pe contul instituțiilor pe care l-au condus. Pentru redresarea situației, Mitropolitul Gavriil propune ca nici un episcop sau arhimandrit să nu mai facă datorii pe contul instituțiilor conduse de ei, decât doar în cazuri excepționale și cu condiția ca vexelul să fie confirmat de exarh prin aplicarea ștampilei [22, p. 143].

De regulă, în Mitropolia Moldovei bisericile erau bine amenajate, preoții țineau slujba în limba română destul de bine. Episcopiile de Roman și Huși erau conduse de către episcopul Gherasim Clipa-Barbovski [23, p. 382-389; 24, p. 174-190], de vârstă medie, binecredincios; a doua episcopie era condusă de Meletie Lefter [23, p. 292-427; 24, p. 190-200; 25, p. 8, 26], tânăr de vârstă și vrednic de credință.

Pe lângă acești doi episcopi titulari, în Moldova mai aveau reședința și câțiva mitropoliți fără episcopii: Grigorie al Ierapolului, Nicodim al Sinadinei; Grigorii al Irinopolului; Teoclit al Euhaitiei; Paisie al Apamiei; Nectarie al Sardiniei și Serafim al Edesei [12, F. 733, r. 1, d. 21, ff. 11-12]. Toți aceștia aveau doar titluri onorifice în cinstea unor unități administrativ-teritoriale bisericești care își încetase existența la acel moment.

După ce a luat cunoștință de starea de lucru în mitropolia Moldovei, exarhul Gavriil s-a îndreptat spre Valahia, unde la acel moment erau patru eparhii, una mitropolitană și trei episcopii: Râmnic, Argeș și Buzău. Mitropolitul Ungrovlahiei – Dositei [27, p. 275, 276, 292, 341] era bătrân de vârstă, nu făcea vizite și slujbe la eparhii, locuia la București și conducea episcopia prin intermediul protopopilor. Episcopul de Râmnic Nectarie [27, p. 269, 270, 277, 292], la fel, era în vârstă și „ramolit”, niciodată nu slujea, locuind la București, nu-și vizita eparhiile, pe care le conducea prin intermediul protopopilor săi. Episcopul de la Argeș, Iosif [27, p. 294], de vârstă medie, slujea conștiincios și avea grijă de viața eparhiei, locuia la București, uneori vizita eparhia, boierii din divan îl stimau de aceea îl rețineau deseori pentru a participa la ședințele divanului. La Buzău era episcop Constantin [27, p. 252, 414, 441], nepotul mitropolitului Dositei, care locuia la București, de aceea episcopia era în delăsare, chiar și în pristol și în vasul cu sfintele daruri era dezordine, iar în episcopia de la Buzău sfintele daruri s-au dovedit a fi muzeizate [28, p. 332-333]. Mitropolitul Dositei și episcopii de Râmnic și Buzău erau dintre grecii veniți în Valahia, doar episcopul de Argeș Iosif era dintre autohtoni. Situația preoților în Valahia era mai grea decât a celor din Moldova. După cum comunică protoiereul Gheorghe Radostat în raportul său referitor la starea bisericilor din Valahia, „clerul în marea majoritate e în neștiință de a săvârși dumnezeiasca Liturghie precum și alte slujbe creștinești, iar despre catehism nici a gândi nu vor. În unele biserici, în deosebi în eparhia Buzăului, din pricina cutre-murului de pământ, nu se face nici un fel de reparație și de aceea e periculos a oficia serviciul divin, iar episcopul Buzăului mai niciodată nu se află în eparhie; în unele biserici nu se găsește Sf. Mir și la întrebarea mea, de ce nu este? preoții răspundeau că mai întâi ei sunt datori să adune banii ce se cuvin pentru mir, altfel nu-l pot primi.

Într-un cuvânt, bisericile și clerul din Valahia sunt în starea cea mai rea” [28, p. 332-333].

Bisericile nu aveau registre de stare civilă, nici registru de venituri și cheltuieli. Nu exista nici un fel de organ legal de supraveghere, însărcinarea respectivă revenindu-le protopopilor, care primeau pentru această bani și luau bisericile în arendă.

În Basarabia a fost depistată aceeași situație. Dar întrucât o parte din Basarabia, zonele Ismail și Brăila continuau să fie ocupate de turci, nu a fost posibil să se facă o investigație la serioasă referitor la starea de lucruri existentă în bisericile regiunilor date.

În urma investigațiilor întreprinse pentru aflarea situației concrete din exarhat, Mitropolitul Gavriil ajunge la concluzia că bisericile din exarhatul moldo-valah prezentau un tablou destul de trist [21, p. 291].

Exarhul, văzând această stare de lucruri, hotărăște să recurgă la toate măsurile

posibile pentru a pune capăt dezordinii depistate. Pentru redresarea situației, mitropolitul Gavriil intenționa să aplice modelul rusesc de funcționare a eparhiilor, sperând, că sistemul dat va schimba lucrurile spre bine și va instaura ordinea în biserica din Moldova și din Valahia.

Mitropolitul Gavriil s-a aflat patru ani la cârma exarhatului Moldovei și Valahiei. Din scrisoarea sa adresată lui Ciceagov aflăm că în acest răstimp el a reușit să plătească 135753 de lei din datoriile bisericești [22, p. 150].

La 8 august 1812, mitropolitul Gavriil pregătește un referat pentru amiralul Ciciagov despre starea mitropoliei Moldovei la momentul plecării exarhului de la Iași.

Din această scurtă dare de seamă aflăm că în anul 1808, în iunie, când mitropolitul Gavriil a fost numit exarh al Moldovei, Valahiei și Basarabiei, intrând și în conducerea Mitropoliei Moldovei, a găsit-o în grele datorii și cu multe procente, ajungând la suma de două sute de mii de lei, din care cauză a fost nevoit să ceară asigurarea unei sume deosebite pentru întreținerea personalului aflat pe lângă Mitropolie și anume: Dicasteria exarhicească, personalul preoțesc. Mitropolia mai avea datorii și neajunsuri la odoarele bisericești și chiar de nevoia unor clădiri pentru oficierea serviciului divin.

În timpul a patru ani de conducere a exarhatului, mitropolitul Gavriil a reușit să înfăptuiască următoarele:

Să construiască la Mitropolie o clădire, în care se afla cantina frățască, care lipsea până atunci, cu beciuri, bucătărie, brutărie și alte servicii. Pentru această construcție s-a cheltuit o sumă de 35000 de lei [29, p. 32].

S-a înnoit și s-a îmbogățit vestmântăria cu vestminte arherești și preoțești și odoare bisericești, pentru care s-au cheltuit 12560 de lei [29, p. 32].

Au fost cumpărate vie și livezi și s-au construit acolo clădirile necesare pentru care a fost nevoie de 25000 de lei [29, p. 32].

Alte 15000 mii de lei au fost folosiți pentru turnarea a două clopote, de aramă.

Pentru toate clădirile și averea și pentru întreținerea casei mitropolitane, a servitorilor, soborului monahal și Consistoriului, și pentru întreținerea fiecăruia cu leafă anuală, nu numai că nu s-au mărit datoriile, dar cu ajutorul vistieriei Moldovei și cu jertfirea veniturilor proprii ale Mitropoliei s-au plătit datorii și capital și procente de 135753 de lei (Ganețki indică o sumă mai mică cu 1 leu, adică 135,752 lei) [29, p. 32; 22, p. 150].

3. Schimbări în administrația eparhiilor din exarhat

Schimbările în administrația bisericească efectuate de Mitropolitul Gavriil se referă la instituirea Dicasteriei exarhale și a Consistoriilor mitropolitane la Iași și București, modificări în conducerea protopopiatelor și parohiilor, în clasificarea mănăstirilor și introducerea registrelor stării civile și a condicilor de venituri și cheltuieli în parohii și înființarea postului de episcop vicar.

În 30 septembrie 1808, datorită intervenției exarhului, pe lângă Sfântul Sinod, cu permisiunea țarului, a fost înființată la Iași Dicasteria Exarhicească, pentru a conduce treburile bisericești în principate. Mai mult de atât la Iași, tot la insistența mitropolitului Gavriil, a fost instituit un Consistoriu mitropolitan, prin care se reorganiza judecata duhovnicească de pe timpurile mitropolitului Veniamin.

Ca membri în Consistoriul din Iași, exarhul a desemnat preoții locali. Pentru buna curgere a lucrurilor în noul organ judecătoresc, mitropolitul Gavriil a poruncit să se țină registre, cererile și plângerile să fie scrise pe hârtie și să fie notate deciziile luate, ținându-se cont de regulile existente, iar deciziile adoptate de Consistoriu să

fie prezentate exarhului spre examinare și confirmare, toate acestea având scopul de a instaura treptat ordinea în cărmuirea bisericească [12, F. 1, r. 1, d. 170, f. 6-7].

Consistoriul de la București a fost instituit ceva mai târziu. După destituirea din funcție a mitropolitului Dositei, exarhul Gavriil pleacă la București, pentru ca, în măsura posibilităților, să facă ordine în viața bisericească, așa cum o făcuse și în Moldova [12, F. 1, r. 1, d. 1574, f. 1]. Mai întâi de toate, el a înființat pe lângă mitropolie Consistoriul. Despre aceasta a informat divanele principatelor, menționând că Consistoriul este instituit în mod legal și trebuie să beneficieze de aceleași drepturi și prerogative ca și judecătoriile civile [12, F. 1, r. 1, d. 170, f. 6-7]. În rezultatul a două decrete trimise de Sfântul Sinod, la 23 decembrie 1808 și la 29 noiembrie 1809, scria exarhul, s-a permis să fie înființat pe lângă mitropolia Valahiei un Consistoriu duhovnicesc, adică o judecată duhovnicească, întocmai cum a fost constituit pe lângă mitropolia din Iași. Mitropolitul Gavriil a desemnat în Consistoriu cinci persoane, dintre care patru erau clerici și a cincia fiind civil. Acești judecători, sub conducerea mitropolitului valah, aveau să rezolve toate problemele ce țin de judecata bisericească, conform canoanelor Bisericii Ortodoxe. Despre aceasta exarhul Gavriil a informat Divanul Valahiei, să fie recunoscut Consistoriul din partea tuturor instituțiilor de stat ale principatului, ca organ de judecată, care are ca scop soluționarea tuturor litigiilor în conformitate cu legislația în vigoare „fără părtinire și fără mită” [30, p. 197].

La începutul anului 1809, mitropolitul Gavriil inițiază și alte reforme, care urmau să redreseze situația parohiilor, printre care sunt următoarele: introducerea postului de epitrop (staroste) la parohii, introducerea cărților de inventar, cărților de conturi, ș.a Totodată, el a introdus funcția de blagocini pentru a căror călăuzire traduce din limba rusă în română un regulament special, împreună cu o gramotă de înștiințare, adresată preoțimii și, mai ales, blagocinilor în care vorbește despre îndeplinirea cuviincioasă, de către ei, a obligațiilor ce le revin [31].

Exarhul Gavriil mai face, în scris, o propunere mitropolitului Dositei ca acesta să-i numească pe blagocini “precum în Moldova au fost aleși cei mai buni preoți, pentru ca ei să le amintească ziditorilor și enoriașilor despre bunăcuviința acestora, dar și să-i impună pe preoții mai puțin pregătiți să slujească mai des pe lângă aceștia și să-i învețe tipicul bisericesc” [13, p. 121].

Luând în considerație că protopopii plăteau mitropolitului Valahiei o anumită sumă de bani pentru protopopie, Exarhul Gavriil în instrucțiunea sa arată în ce consta funcția unui protopop, menționând că „în general, aceste funcții trebuie încredințate nu pentru bani, ci după merite” [32, p. 552].

Exarhul Gavriil avea nevoie de un ajutor, pentru că era prea ocupat cu treburile bisericești, dar și cu cele legate de activitatea în Divanul Moldovei. De aceea, al 27 octombrie 1810, el se adresează Sfântul Sinod, cu rugămintea de a institui la Iași un vicariat [33, p. 151]. Cerința mitropolitului Gavriil este motivată astfel: când pleacă la București nu poate să rămână mai mult acolo, deoarece în lipsa lui la Iași episcopii din Moldova hirotonesc prea mulți preoți, necătând la interzicerea acestui lucru din partea exarhului. Un eventual episcop vicar ar supraveghea episcopiai locului și ar opri hirotoniile nedorit de multe în Moldova [22, p. 150].

La 21 noiembrie, este primită gramota Sfântului Sinod pentru hirotonia episcopului vicar Dimitrie [22, p. 150]. De la 16 iulie 1811, mitropolia Moldovei are un episcop vicar introdus în viața eparhiei în mod canonic, după cum consideră Tomescu C. [33, p. 159].

Mitropolitul Gavriil, dorind să introducă o anumită scară onorifică între mănăstirile

din exarhatul Moldovei și Valahiei, a hotărât să împartă mănăstirile în trei categorii, ca și în Rusia, la fel și interzicerea trecerii călugărilor de la o mănăstire la alta, fără o aprobare specială din partea arhiereului eparhial. Tunderea în monahism urma să se facă doar cu aprobarea exarhului. Ultima restricție avea menirea să excludă tunderea în monahism fără un termen de încercare, la fel și micșorarea numărului de călugări vagabonzi care duceau o viață incompatibilă cu voturile depuse [22, p. 147].

În octombrie 1808, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni introduce în bisericele din Moldova și Valahia registrele metrice (metriche knigi), în care erau înscrise botezurile, cununțiile și decesele. A fost o inițiativă deosebit de importantă, deoarece aceste registre puteau servi ca documente oficiale pentru cazurile de judecată, care trebuiau să dovedească paternitatea sau rudenia dintre diferite persoane. Pe lângă acestea, registrele contribuiau la micșorarea numărului de copii nelegitimi, în al treilea rând aceste documente permiteau a ține la evidență migrația oamenilor [32, p. 543].

Însă schimbările propuse de către mitropolitul Gavriil nu erau ușor acceptate. Astfel, la 16 iulie 1809, într-o scrisoare către Kușnikov, mitropolitul Gavriil îi aduce la cunoștință că funcționarii, în special „ocolașii” nu doresc să-i elibereze pe epitropi de la dările obștești iar în unele biserici refuză să primească registrele metrice și cărțile de condică [32, p. 543].

Spre sfârșitul anului 1809, este îndepărtat de la conducerea mitropoliei Ungrovalahiei Dositei „pentru nerespectarea indicațiilor conducerii superioare și neactivitate” [12, f. 1, r. 1, d. 1290, f. 12].

Schimbările efectuate de mitropolitul Gavriil în timpul aflării sale la conducerea exarhatului au avut efecte pozitive, lucru despre care ne vorbesc documentele de epocă. Astfel, în adeverința din 20 septembrie 1812, de predare a Mitropoliei Moldovei, semnată de către mitropolitul Nicodim, epitropul Mitropoliei Moldovei, arhimandritul Chiril, locțiitor al Mitropoliei, iconomul Isaia și secretarul Constantin Chelar, la trecerea mitropolitului Gavriil în Basarabia, găsim unele aprecieri favorabile la adresa fostului exarh. În acest document se stipulează că vreme de patru ani, în care Î.P.S. mitropolit, exarh și cavaler Gavriil a condus Mitropolia Moldovei, „s-a arătat un adevărat patriot și desăvârșit ocrotitor în folosul și buna organizare a acestei Mitropolii... Pentru aceasta „să rămână Mitropolia recunoscătoare Î.P.S. Sale... A predat Mitropolia Moldovei nu numai cu toate proprietățile ei, nelăsând asupra ei nici o datorie, ci și cu agonisiri” [34, p. 37].

Drept recunoștință pentru contribuția mitropolitului Gavriil la buna orânduire a vieții creștinilor din exarhatul Moldovei, Valahiei și Basarabiei, acesta a fost menționat cu diferite decorații. La 30 aprilie 1810 - cu ordinul „Sfântul Vladimir”. În scrisoarea împăratului Alexandru I către exarhul Gavriil se stipulează: „vedem cu plăcere toate orânduirile Voastre pentru buna rânduială în păstorie și progresul Bisericii încredințate Vouă. Sfințita preoțime cu bunele voastre exemple ați ridicat-o la un nivel destul de lăudabil și cu binefacerile Voastre ați contribuit la ușurarea sorții locuitorilor acelei țări, unde se află acum oștirile Noastre” [35, p. 371]. Peste doi ani, mai exact la 8 aprilie 1812, pentru „novațiunile în favoarea Bisericii și a patriei, precum și al turmei credincioase... izbânda credinței și a influenței înțelepților păstori asupra năravurilor și a bunei stări a cetățenilor”, mitropolitul Gavriil primește insigne pentru ordinul „Sfântul Andrei” [36, p. 371].

4. Modificări în viața liturgică a bisericilor din principate

Aflându-se în fruntea noii unități administrative bisericești, care incorpora pe

credincioșii ortodocși din cele două principate românești, Moldova și Valahia, mitropolitul Gavriil a observat că obiceiurile în Moldova și Valahia sunt identice cu cele din Grecia, cu excepția unui singur caz. Când arhierii binecuvântau protopopii sau preoții să sfințească o biserică, să înmâne antimisele [37], aceștia săvârșeau ritualul ca și arhierii. De aceea mitropolitul Gavriil a fost nevoit să traducă din Trebnicul Mare rus ritualul sfințirii bisericii de către arhimandriți, protopopi sau preoți de rând, trimițându-l arhierilor din eparhiile moldovenești și valahe pentru a fi pus în aplicare [22, p. 142].

Mitropolitul a mai găsit și alt obicei vechi în principate și anume acela că preoții de mir plăteau în fiecare an câte șapte lei pentru întreținerea arhierului și câte șase lei pentru întreținerea școlilor grecești unde învățau copiii persoanelor laice.

La înfăptuirea reformelor, Mitropolitul Gavriil s-a bazat pe exemplul Bisericii ruse, cerând ca Liturgia să fie săvârșită în conformitate cu rânduielile prevăzute în cărțile de cult [21, p. 293].

Una dintre primele dispoziții ale exarhului Gavriil fusese cea de a se pomeni la oficierea serviciilor divine numele țarului, al familiei împăratului, al Sfântului Sinod și al exarhului. Pentru aceasta, el a tradus din limba rusă în limba română și în greacă „forma pomenirii” și, tipărind-o, a expediat-o la toate mănăstirile și bisericile din Moldova, Valahia și Basarabia. În această chestiune mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni s-a adresat oberprocurorului Sfântului Sinod, cneazului A. N. Golîțîn, solicitându-i, printre altele, explicații dacă „se cerea ca în Valahia, unde este mitropolit, la ectenii și în alte locuri, după cuviință, după numele împăratului și după Sfântul Sinod, să fie pomenit și exarhul sau numai împăratul, Sfântul Sinod și mitropolitul eparhial?” Prin decretul de la 30 septembrie 1808 s-a poruncit ca „în timpul oficierei serviciilor divine, la ectenii și în alte locuri, după cuviință, după numele Măriei Sale Țarul, al familiei acestuia, la fel și al Sfântului Sinod, a-l pomeni mai întâi pe exarh și apoi pe mitropolitul eparhial [13, p. 115].

În octombrie 1809, au fost traduse cărți de Te-Deum în limba română. Mitropolitul Gavriil poruncește ca aceste „*molebnice cu paraclise la praznice împărătești de peste an*” să fie expediate la toate bisericile și mănăstirile din principate [38, p. 338].

După această poruncă, s-au împărțit pe la mănăstirile închinete câte un exemplar românesc și altul grecesc. În total au primit astfel de Te-Deum-uri 37 de mănăstiri, și anume: Galata, Cetățuia, „Sf. Sava”, Barnovschi, Bârnova, Pobrata, Bistrița, Tazlău, Cașin, Soveja, Frumoasa, „Sf. Nicolae” din Galați, „Sf. Parascheva” din Iași, Fistici, Golia, Bărboi, Mira, „Adormirea” din Galați, Răchitoasa, Birzunți, „Sf. Trei Ierarhi” din Iași, Dancul, „Sf. Dimitrie” din Galați, Burdujeni, „Adormirea” din Bacău, „Adormirea” din Focșani, Dobrovăț, Căpriana, Râșcani, „Adormirea” din Târgul Ocna, Aron Vodă, „Sf. Nicolae” din Botoșani, Ruhalnița sau Hangu, „Sf. Ioan” din Iași, Vizantea, Florești și „Sf. Gheorghe” din Galați [38, p. 338]. Un raport arată că Te-Deum-uri, tipărite în limba română, au fost expediate: 844 de exemplare, - episcopului Gherasim al Romanului, 362 exemplare, - episcopului Meletie al Hușilor, 400, - lui Iosif al Argeșului, 409 exemplare - episcopului Nectarie al Buzăului, 1144 exemplare - Consistoriului Mitropoliei Valahiei; mănăstirii Neamț - 5 exemplare, Mitropolitului Veniamin la Slatina - 2 exemplare. În total au fost expediate diferitor beneficiari din Moldova și Valahia 3229 de exemplare în limba română 39, p. 339].

Alt pas spre unificarea cultului a fost încercarea de a introduce muzica lineară în bisericile din principate.

La venirea în scaunul exarhicesc a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, în 1808, direcțiile de dezvoltare a cântării bisericești în Moldova și Valahia fuseseră în bună măsură stabilite încă sub păstoria înaintașilor săi. Este vorba de cele două direcții principale: cântarea de strană (monodică) și cea corală (armonico-polifonică). Este cunoscut faptul că la sfârșitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XIX-lea, la școala de la mănăstirea Antim, înființată în 1797, se făcea muzică psaltică. În Moldova, la mănăstirea Neamț, activa monahul protopsalt Iosif. Acesta a creat o adevărată „școală muzicală”, continuată de Visarion monahul până la mijlocul secolului al XIX-lea [40, p. 618].

Cântarea de strană obișnuită pe cuprinsul exarhatului Moldovei Valahiei și Basarabiei a rămas aceeași și în timpul păstoriei mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

În cele două capitale funcționau câteva coruri pe lângă catedrale. În cele mai multe cazuri, stilul coral al pieselor se încadra în limitele limbajului clasic, accesibil și plăcut auditoriului. Uneori acest stil a fost apreciat drept „eclectic”, ca o consecință a aplicării unei armonizări simple de factură scolastică la linii melodice „răsăritene”, bisericești (de origine bizantină) sau populare (folclorice) [41, p. 53].

În cazul cântărilor armonico-polifonice (corale) pentru Sfânta Liturghie, una dintre căile obișnuite era cea a armonizării cât mai adecvată a melodiilor bisericești tradiționale de strană. De fapt, aceasta a fost și calea folosită cel mai des, pentru armonizarea melodiilor unor colinde sau cântece populare tradiționale, aplicată de mulți muzicieni.

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, venind dintr-o eparhie unde cântarea armonico-polifonică devenise o normă pentru corurile din catedrale, a încercat să introducă această practică și în exarhatul nou înființat.

Pentru realizarea acestui plan, mitropolitul Gavriil își amintește de o veche cunoștință a sa, dirijorul de cor Petru Ghetopanov cu care colaborase la Kiev. De aceea, la 6 decembrie 1808, el se adresează mitropolitului Serapion al Kievului ca să permită transferul conducătorului de cor P. Ghetopanov de la Kiev la Iași [12, F. 1, r. 1, d. 431, f. 1-2].

Aflând de propunerea mitropolitului Gavriil, Ghetopanov imediat se îndreaptă spre Iași, chiar fără știrea ierarhului locului.

După cum aflăm din răspunsul mitropolitului Serapion al Kievului din 3 martie 1809, Ghetopanov, aflând de cererea mitropolitului Gavriil, fără binecuvântarea mitropolitului de Kiev, a părăsit eparhia, fapt prin care i-a adus ofense, dar mitropolitul îl iartă și poate pleca liber la Iași [12, F. 1, r. 1, d. 431, f. 3].

Sosind la Iași, Ghetopanov este familiarizat în detalii de către mitropolitul Gavriil cu planul său de dezvoltare a muzicii armonico-polifonice în Moldova și Valahia. În urma discuțiilor cu mitropolitul Gavriil, Ghetopanov își dă acordul să preia conducerea corului mitropoliei din Iași.

Astfel, din martie 1809, corul mitropolitan din Iași este condus de către Petru Ghetopanov.

În statutul de salarizare a exarhiei Moldovei, Valahiei și Basarabiei era stipulat că pentru plata dirijorului de cor se vor aloca 1000 de lei sau 600 ruble, iar pentru întreținerea corului mitropolitan se prevedea suma de 6000 de lei sau 3600 de ruble [12, F. 1, r. 1, d. 627, f. 3].

Perioada de păstorie a mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni a celor două țări românești a dat impulsuri pentru introducerea muzicii lineare în serviciul divin, lucru

realizat de fapt ceva mai târziu în timpul lui Ioan Vodă Cuza, care a condus, la jumătatea secolului al XIX-lea, la îndepărtarea din biserică a cântării tradiționale de strună și înlocuirea ei cu cântarea pe mai multe voci, armonico-polifonică, acest lucru fiind favorizat de mai multe împrejurări, și anume: tendința de a scoate din biserici tot ce era grecesc și influența puternică modernistă, exercitată de muzica armonico-polifonică – bisericească din Rusia și din Apus.

5. Scoaterea cimitirelor din Iași și București în afara orașelor

În urma cercetărilor efectuate în ultimul timp, în fondurile Arhivei Naționale din Republica Moldova au fost descoperite o serie de documente noi, care varsă mai multă lumină asupra personalității cărturarului nostru. Este vorba de corespondența lui Gavriil Bănulescu-Bodoni cu Kușnikov, cu Divanul Moldovei și cel al Valahiei privind cimitirele din Iași și București.

Biserica este prezentă și asistă pe om în toate momentele și împrejurările mai importante ale vieții lui, de la leagăn până la mormânt. Ea întâmpină pe om încă de la venirea lui pe lume și îl însoțește până în ultimele clipe ale existenței lui pământești, petrecându-l pe calea cea fără de întoarcere. De aceea și mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, venind la cârmuirea exarhatului Moldovei, Valahiei și Basarabiei, nu putea trece cu vederea și această tristă dar necesară activitate.

Până la venirea mitropolitului Gavriil la conducerea exarhatului aici se practicau înmormântările în biserici, iar cimitirele erau amplasate în raza orașelor.

Lucrul acesta putea deveni cauza răspândirii unor boli, sau chiar a unor epidemii, mau ales atunci când cimitirele se aflau în partea de sus a locurilor de se făcea aprovizionarea cu apă a populației.

Pentru a evita astfel de incidente, mitropolitul Gavriil propune unele modificări, printre care interzicerea înmormântărilor în biserici, închiderea cimitirelor din raza orașelor și instituirea unor noi cimitire în afara orașelor.

Pentru început, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni se adresează lui Milașevici cu propunerea să fie înființate patru cimitire în afara orașului Iași [12, F. 1, r. 1, d. 45, f. 23]. Noile cimitire urmau să aibă o zonă de protecție sanitară de la cimitir până la marginea zonei populate. Evident, că cimitirele nu trebuiau construite în zonele pentru aprovizionări cu apă, cu roci acvifere și crăpături mari, pe malurile râurilor folosite de populație în diferite scopuri. Loturile de teren pentru cimitire trebuiau să aibă înclinare în partea opusă a bazinelor cu apă; să nu fie supuse alunecărilor și prăbușirilor; să nu fie inundate, iar solul să fie uscat și poros.

Propunerea mitropolitului Gavriil a fost cercetată și în sfârșit este acceptată de către Milașevici, care la rândul său se adresează cu un demers referitor la problema dată către Divanul Moldovei [12, F. 1, r. 1, d. 45, f. 27].

După cum aflăm din documentele păstrate în Fondul Senatorilor la Arhiva Națională a Moldovei din Chișinău, la 8 mai 1811 Divanul Moldovei, la rândul său, studiind cu atenție demersul lui Milașevici, cade de acord cu propunerile mitropolitului Gavriil, ba mai mult ca atât, Divanul a schițat chiar și un cont al cheltuielilor pentru înființarea a patru cimitire în afara orașului Iași [12, F. 1, r. 1, d. 45, f. 34-35].

Divanul Moldovei, prin aceeași hotărâre din 8 mai 1811, prevede ca pentru munca tristă a celor care urmau să se ocupe de cele de pe urmă onoruri aduse celor decedați, să fie fi angajate 120 de persoane, care urmau să fie scutite de orice impozite și prestații [12, F. 1, r. 1, d. 45, f. 24].

Trebuie să menționăm că la Iași și până la venirea mitropolitului Gavriil Bănulescu-

Bodoni, nu prea mulți, dar erau gropari permanenți, pe când la București această categorie de persoane era angajată doar în timpul epidemiilor. De aceea mitropolitul Gavriil intervine cu un alt demers către același Krasno-Milașevici, propunând ca și la București să se introducă aceeași practică ca și la Iași.

Krasno-Milașevici, fiind la curent cu problema din demersul precedent al mitropolitului Gavriil, de data aceasta nu mai cercetează cu amănuntul propunerile mitropolitului Gavriil și la 14 iulie 1811 se adresează de acum mitropolitului Ignatie al Valahiei să ia măsurile de rigoare pentru a organiza patru cimitire în afara orașului București. Pentru a include în această activitate și organele civile ale Valahiei, la 15 iulie 1811, Krasno-Milașevici se adresează și Divanului Valahiei cu propunerea ca să aleagă 200 de persoane care vor fi scutite de impozite și să fie puse la dispoziția mitropolitului Ignatie [12, F. 1, r. 1, d. 45, f. 20].

Din cele relatate mai sus, vedem că mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a avut un rol important și în ameliorarea situației epidemiologice din cele două capitale românești - Iași și București, datorită inițierii procesului de scoatere a cimitirelor din raza orașelor, și prin respectarea anumitor condiții igienice la instituirea noilor necropole.

Note

1. Oțetea A. *Tudor Vladimirescu și mișcarea ȣteristă în Ȧările Românești*, 1812-1822, București, 1945.
2. Семенова Л. Е. *Константин Инсиланти и Первое сербское восстание* (1804. август 1807 г., în *Балканские исследования*. Выпуск 9, Москва, 1984 г.
3. *Внешняя политика России XIX века*. Документы Российского МИДа. Серия I, Т. 1; Т. III. Москва, 1960.
4. Петров А. Н. *Война России с Турцией* (1806-1812), Т. I, Петербург, 1885.
5. Кассо Л. А. *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*. Москва, 1913.
6. Urechea V. A. *Istoria românilor*, t. IX.
7. Mishevca Vladimir, Zavitsanos Periklis. *Principele Constantin Ypsilanti*. 1760-1816, Chișinău, 1999.
8. Agachi Alexei. *Organizarea administrativă a Moldovei și Munteniei sub ocupația militară rusă din anii 1806-1812.*, în *Destin Românesc*, Chișinău-București, nr. 3, nr. 4, 1997.
9. Arhiva Politicii Externe a Rusiei, Fondul Consulatului General din Iași, 1807 (Архив Внешней Политики Российской Империи, Фонд Генерального Консульства в Яссах, 1807 год), r. 468, d. 1885.
10. *Труды Бессарабской ученой архивной комиссии*, т. 1.
11. Agachi Alexei. *Divanurile și dregătoriile Moldovei și Munteniei sub ocupațiunea militară rusă de la 1806-1812*. // Pergament. Anuarul Arhivelor Republicii Moldova, vol. II, 1999, 253.
12. (Arhiva Națională a Republicii Moldova), F. 1, r. 1.
13. Стадницкий А. Г. *Гавриил Банулеско-Бодони*, Екзарх.
14. Floca Ioan N. *Canoanele Bisericii Ortodoxe*. Note și comentarii, Sibiu, 2005.
15. Pocitan Vasile. *Biserica Românească din Basarabia*. București, 1914.
16. V. Rosetti Radu: *Arhiva Senatorilor Chișinău*, în *Anal. Ac. Române*, 1908/1909.
17. Erbiceanu V. C. *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*.
18. *Statul de salarizare a exarhatului Moldovei, Valahiei și Basarabiei*, începând de la 16 ianuarie 1809, // AB, nr.3, 1930.
19. Stefanelli T. V. *Originea câmpulungeană a lui Gavriil, mitropolitul Kievului*. // *Analele Academiei Române*. Seria II. Tomul XXII. 1900-1901. Memoriile secțiunii istorice, București, 1901.
20. La sfârșitul lui mai, exarhul merge în Moldova, iar în iunie - în Valahia pentru inspecție. În „Chronica Protosinghelului Naum Râmniceanu de la 1768-1819, la data de 10 iulie 1808 se stipulează că „noaptea, la ora 12, a intrat în București exarhul Sfântului Sinod, mitropolitul Gavriil cu cinul bisericesc”, iar la data de 4 august a aceluiași an se spune că „marți dimineața, pe la orele 11, exarhul a părăsit Iași”, în *Cronicari greci*, ed. C. Erbiceanu.
21. Suttner E. Chr. *Mitropolit Gabriel Banulescu-Bodoni*. Zur rumänischen Kirchengeschichte und Kirchenrechtsordnung in der Phanariotenzeit, în *Ostkirchliche Studen*. Augustinus-Verlag. Würzburg. Bano 22. Neft 4, 1973.

22. Ганецкий М. А. *Очерк истории Кишиневской Духовной Семинарии*, // КЕВ, № 05, 1871.
23. Malhisedec. *Cronica Hușilor*.
24. Malhisedec. *Cronica Romanului*.
25. Andronic. *Istoria monastirei Nemțului*, 1860.
26. Erbiceanu C. *Istoria Mitropoliei Moldaviei*, 1888.
27. Enăceanu Ghenadie. *Condica Sântă*, București, 1886.
28. Rodostat Gheorghe. *Din starea bisericeasca a Ungrovlahiei la 1809*, // Arhivele Basarabiei, nr. 3, 1930.
29. *Scurtă dare de seamă de starea Mitropoliei Moldovei*.// AB, nr. 2, 1929.
30. *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 5, 1892.
31. "Datoria și stăpânirea blagocinilor (sub-protoiereiilor) și a protopopilor" Tipărită la Iași, an de la Christos 1808 Noemyrie 23. Prezintă câteva fragmente din cartea pastorală inserată în predoslovie la "instrucțiune". "În măsură în care este necesar să fie păstrată curățenia în sfintele lăcașuri, în aceeași măsură mai ales, slujitorii acestor lăcașuri trebuie să respecte buna cuviință și curățenia, să fie plini de evlavie și să ducă o viață exemplară, cucernică. Aceasta se referă atât la slujitorii lăcașurilor sfinte, cât și, în general, la toți creștinii, ceea ce ne învață credința ortodoxă. Pentru a-i supraveghea pe slujitorii Domnului, am găsit de cuviință să instituim în eparhiile Moldovei, Valahiei și Basarabiei funcția de blagocini (sub-protoierei), adică păstrători ai ordinii cuvenite, obligațiunile lor sînt indicate în această cărțuie. Acesta nici pe departe nu distruge, nu nesocotește funcția protopopilor, care trebuie să supravegheze tot județul, dimpotrivă, facilitează munca lor și este menit să contribuie la o mai bună înlăturare a neajunsurilor, care s-au strecurat în viața bisericească, blagocinii trebuie să citească cât de des aceasta carte. Viața creștinilor trebuie să fie supravegheată de blagocini, preoți, diaconi și alți țarcovnici, ei îndeplinindu-și obligațiile indicate în această carte și în conformitate cu indicațiile de aici, trebuie să-i învețe și pe alții prin cuvânt și exemple bune. Toate acestea trebuie să fie supravegheate de protopopi, ca ajutori nemijlociți ai mei. Totodată consider necesar să atrag atenția asupra neorânduiri, care există de foarte multă vreme, iar acum trebuie să le punem capăt. Până acum aici există un obicei în eparhiile mitropoliei moldo-valahe și în cele ale Basarabiei, de a da "taxe" speciale protopopilor, în unele cazuri de către persoane care s-au făcut vinovate de oarecare fapte. Faptul în cauză era cunoscut și arhierilor eparhiali, deoarece în această privință existaseră chiar decrete în scris din partea fostului mitropolit Veniamin, în care se stabilea ce urma a se cere. Considerăm că taxele respective nu fac față judecătorilor duhovnici. De aceea stabilesc a lichida întru totul aceste taxe și a considera anulate decretele respective în loc de aceasta, cei care s-au făcut vinovați, la judecata Consistoriului și la a mea, urmează a fi supuși canonisirii sau pedepsei, conform regulilor sfinților Părinți. În ceea ce privește retribuția protopopilor pentru munca lor le amintesc că, în afară de faptul că sînt scutiți de toate impozitele și prestațiile, se vor bucura de atenția mea specială și vor fi recompensați, reieșind din raționamentele mele păstorești. Totodată, îmi pun toate speranțele în Dumnezeu, care îi va răsplăti pe toți pentru munca și slujba lor devotată". Vezi detalii asupra acestei instrucții la A. Xenopol *Istoria Românilor*, t. V, p. 742; C. Erbiceanu. *Învețura pentru ispovedanie, în Biserica Ortodoxă Română*, 1893, nr. 3, p. 917.
32. Зыков Г. *Очерк деятельности митрополита Гавриила – экзарха Молдавии и Валахии, по улучшению положения церкви и православного духовенства в княжествах и Бессарабии, с 1808 – 1812 г* (Составлен по официальным источникам из архива Бессарабского губернского Правления), // КЕВ, 1879, nr. 14.
33. Tomescu C. N. *Hirotonia la Iași a episcopului vicar Dimitrie Sulima*, // Arhivele Basarabiei, nr. 2, 1932.
34. *Adeverința de predare a Mitropoliei Moldovei la trecerea mitropolitului Gavriil în Basarabia*, // AB, nr. 2, 1929.
35. Scrisoarea împăratului Alexandru I către mitropolitul Gavriil, exarh al Moldovei, Valahiei și Basarabiei referitoare la decorarea acestuia cu ordinul "Sfântul Vladimir" a fost publicată de Stefanelli T. V., în lucrarea *Originea câmpulungeană a lui Gavriil, mitropolitul Kievului*. // *Analele Academiei Române*. Seria II. Tomul XXII. 1900-1901. Memoriile secțiunii istorice, București, 1901.
36. Scrisoarea împăratului Alexandru prin care se conferă mitropolitului Gavriil insignile la ordinul "Sf. Andrei" este publicată de Stefanelli T. V. în anexele la lucrarea sa *Originea câmpulungeană a lui Gavriil, mitropolitul Kievului*, // *Analele Academiei Române*. Seria II – Tomul XXIII. 1900-1901. Memoriile secțiunii istorice. București, 1901.
37. *Antimis* – de la latinescul "ante-mense – în locul mesei. Acoperământ liturgic pe care sunt reprezentate punerea în mormânt și patimile lui Hristos, care se așează pe altarul bisericii în vederea liturghiei credincioșilor.
38. *Cărți de Te-Deum pentru biserici în limba română*, // Arhivele Basarabiei, nr. 3, 1930.

39. Diferite știri din Arhiva Consiliului eparhial Chișinău, // AB, nr. 3, 1930.

40. Păcurariu Mircea. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, București, 1992.

41. *Muzica corală bisericească la români*, Editura Mentor S.A., Timișoara, 1944.

SUMMARY

The present study is dedicated to the reflection of some moments of the Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni's activity while an exarhath of Moldova, Muntenia and Basarabia during the period between 1808-1812.

Thanks to the newly documents from archives more evidence and "more light" is being spread over the activity of famous personality, whose life is linked with the history of culture of three peoples: Romanian, Ukrainian and Russian one.